

MOKYTOJAI APIE INFORMACINIŲ TECHNOLOGIJŲ POVEIKĮ MOKINIŲ RAŠTINGUMUI

ESMINIAI ŽODŽIAI: rašyba, raštingumas, rašytinė kalba, mokyklinė rašytinė kalba, kalbos mokymas, elektroninė komunikacija.

ĮVADAS

Šis straipsnis – trečiasis iš straipsnių ciklo, skirto nagrinėti mokytojų lituanistų požiūriui į rašybos mokymą, mokyklinės rašytinės kalbos ypatumus ir pastaruoju metu itin išryškėjusias mokinių neraštingumo problemas bei jų priežastis.

Mokyklinė rašytinė kalba suprantama kaip tokia bendrinės lietuvių kalbos atmaina, kuri vartojama mokomajame procese, mokiniams atliekant įvairius rašto darbus mokykloje ir namie. Mokinių rašytinė kalba yra platesnė sąvoka, nes tie patys mokiniai laisvalaikiu taip pat vartoja rašytinę kalbą, tik ji yra privačioji, ne mokyklinė, ir yra susidariusi pastaruoju dešimtmėčiu atsiradus plačioms elektroninės komunikacijos galimybėms. Taigi šių dienų mokiniai, skirtingai nei jų tėvų karta savo metu, bemaž lygiavertiškai (bent pagal mokslui ir laisvalaikiui skiriamą paros laiką) vartoja dvi rašytinės kalbos atmainas¹. Jos skiriasi ir tuo, kad didesnę dalį mokyklinių rašto darbų mokiniai atlieka rašydami ranka, o privačiojoje rašytinėje kalboje beveik išimtinai naudojasi klaviatūrą turinčiomis elektroninės komunikacijos priemonėmis (mobiliaisiais telefonais, kompiuteriais, planšetėmis). Tiriant mokinių kalbą ir jos pokyčius, tokia rašytinės kalbos atmainų skirtis reikalinga, kad būtų galima geriau išryškinti kiekvienos iš jų ypatumus ir parodyti jų sąveiką.

Straipsnio tikslas – remiantis mokytojų lituanistų apklausos rezultatų tyrimu patvirtinti arba paneigti hipotezę, kad privačiojoje mokinių rašytinėje kalboje naudojant informacines technologijas (toliau –IT) susiformavę rašybos įgūdžiai ryškiai veikia mokyklinę rašytinę kalbą.

Pirmiausia straipsnyje glaustai apibūdinamas atliktos apklausos ir gautų atsakymų pobūdis. Toliau parodoma, kaip mokytojai nusako bendrąjį IT poveikį mokinių elgsenai, susijusiai su raštingumu, ir išsamiai nagrinėjamos mokytojų nurodytos IT poveikio mokyklinei rašytinei kalbai apraiškos. Jos lyginamos su privačiosios mokinių rašytinės kalbos požymiais. Pabaigoje pateikiamos pastabos, apibendrinančios tiek šio straipsnio, tiek viso jų ciklo tyrimų rezultatus.

¹ Įdomu, kad paaugliai, apibūdindami savo tėvų dabar elektroninėje komunikacijoje vartojamą kalbą, mato aiškių skirtumų nuo savo pačių kalbos elektroninėje terpėje: tėvai vartojantys gerokai mažiau nenorminių formų, rašantys labai nedaug trumpinių ir pan. (plačiau žr. Meškerevičiūtė 2011: 10).

1. MOKYTOJŲ APKLAUSA APIE MOKINIŲ RAŠTINGUMO PROBLEMAS

Lietuvių kalbos institute, atliekant parengiamuosius mokomojo kompiuterinio žaidimo „Kieti riešutėliai“² dalies, skirtos rašybos įgūdžiams įtvirtinti, darbus, buvo surengta mokytojų lituanistų mišraus tipo apklausa³. Nors ši apklausa nebuvo labai reprezentatyvi, nes į prašymą joje dalyvauti atsiliepė mokytojai savanoriai, mokantys įvairaus amžiaus ir skirtingų tautybių vaikus, tačiau išsamūs atsakymai, paremti gausiais pavyzdžiais, leidžia susidaryti vaizdą, kaip patys mokytojai apibūdina ir vertina raštingumo problemas mokykloje. Taigi atliktos apklausos duomenys gali būti naudojami rengiant reprezentatyvias šios temos apklausas. Pabrėžtina, kad šioje apklausoje mokytojai buvo klausiami apie mokinių rašto darbus, atliekamus mokykloje ir namie, o ne apie jų laisvalaikio elektroninę komunikaciją, taigi atsakymai buvo paremti mokyklinės, o ne privačiosios rašytinės kalbos duomenimis.

Viename šio ciklo straipsnyje, remiantis mokytojų atsakymais, išnagrinėta, kaip mokytojai vertina savo mokinių rašybos įgūdžius, kokių mato raštingumo skirtumų, susijusių su mokinių amžiumi, kokias naudoja elektronines mokymo priemones kalbai mokyti (žr. Vasiliauskas 2013: 27–31). Antras straipsnis buvo skirtas mokytojų nuomonei apie suprastėjusio mokinių raštingumo priežastis (žr. Miliūnaitė 2013: 192–211). Viena iš jų – informacinių technologijų poveikis mokinių rašto įgūdžiams.

Kodėl, ieškant IT poveikio ženklų rašytinėje mokyklinėje kalboje, pasirinkta mokytojų apklausa, o ne tiesiogiai tirti pačių mokinių rašto darbai? Rūpimai problemai nagrinėti svarbūs abu būdai, ir kiekvienas iš jų turi savo teigiamybių. Mokytojai geriausiai pažįsta mokinius, gali iš savo patirties palyginti ankstesnę raštingumo padėtį mokykloje, nes pati problema formuluojama kaip tam tikrų pokyčių apibrėžtoje lietuvių kalbos vartojimo srityje atsiradimas. Mokytojų atsakymuose tokių palyginimų iš tiesų yra, pavyzdžiui:

Taip, atsiranda tokių klaidų, kokių prieš dešimtį metų net nesusapnuodavau, pvz.: *vaikuj*⁴ (naudininkas), *keulė*, neberašo varnelių ant ž, š, taškų ant é nebenori dėti.

Moksleiviai daug dažniau negu prieš penkerius metus nededa ant ž, š raidžių varnelių, nerašo nosinių raidžių galūnėse (ką? – *galva, stala*), naudoja *w* raidę.

Mokytojų nuomonė apie savo mokinių raštingumo ypatumus, skirtingai nei tiesioginis mokinių kalbos tyrimas, leidžia ne tik nustatyti mokinių rašytinės kalbos požymius, bet ir sieti tuos požymius su jų atsiradimo prielaidomis, atskleisti raštingumo pokyčių priežastis, kartu sudaro objektyvesnį visų su mokinių raštingumu susijusių procesų vaizdą.

² Plačiau apie šios serijos mokomuosius žaidimus žr. http://www.kalbosnamai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=36.

³ Į 8-is anketos, 2012 m. paskelbtos gretutinėje Lietuvių kalbos instituto svetainėje „Kalbos namai“, klausimus gauta 120 atsakymų iš 95-ių įvairaus profilio Lietuvos mokyklų (žr. http://www.kalbosnamai.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=143&Itemid=69).

⁴ Mokytojų atsakymuose visur pasviruoju šriftu išskirti žodžiai ir raidės, kurių rašyba aptariama. Kitais atvejais mokytojų kalba netaisyta (Red.).

2. APKLAUSOS KLAUSIMAI DĖL IT POVEIKIO MOKINIŲ RAŠTINGUMUI

Problemai, susijusiai su IT poveikiu mokinių raštingumui, buvo skirtas atskiras apklausos dėmuo:

Ar pastebite, kad dėl informacinių technologijų (mobiliųjų telefonų, kompiuterių) atsirandantys įpročiai ir mados veiktų mokinių rašybą? Jei taip, koks tas poveikis?

Šie klausimai apima du numanomus IT poveikio mokinių rašytinei kalbai aspektus: tai ir techninės priemonės, kuriomis vyksta elektroninė komunikacija, ir tokioms komunikacijos kuriama socialinė bei psichologinė aplinka.

Į pirmąjį klausimą – ar mokytojai pastebi IT poveikį mokinių rašybai, – teigiamai atsakė 87,5 proc. mokytojų. Vadinasi, mokytojų akimis, šis poveikis akivaizdus ir stiprus. Neigiamą poveikį patiria visų amžiaus grupių mokiniai, neišskiriant nė pradinukų, kurie jau naudojami IT:

Kadangi mokau pradinių klasių vaikus, tai tas poveikis nėra dar labai jaučiamas, bet pagal vyresnę dukrą jaučiu (ji septintokė), kad mada rašyti kitaip labai gaji.

Vaikai [antrojai], kurie dažnai naudojami mobiliaisiais telefonais, neberašo raidžių *ė, ž, š*.

Patys mokytojai IT poveikį mokinių raštingumui įvertino (nors to apklausos anketoje nebuvo prašoma) nuo stipriausio iki nulinio: „siaubingas poveikis – vaikai praktiškai beraščiai“, „labai stipriai veikia“, „įtaka didžiulė“ iki „neveikia“.

Tačiau tik dvi mokytojos pažymi, kad IT poveikis raštingumo prastėjimui mažta:

Patys mokiniai pripažįsta, kad prieš keletą metų informacinių technologijų poveikis buvo labai didelis. Šiuo metu dalis moksleivių stengiasi sms žinutes bei komentarus internete rašyti taisyklingai.

Bet pastaruoju metu to rašybos blogėjimo dėl IT lyg ir nepastebiu, jaunimas tai daro tarp savęs, su vyresniaisiais stengiasi rašyti taip, kaip reikia, ypač jei mokytojas į tai kreipia dėmesį.

Iš šių pavienių atsakymų galima spręsti, kad tai – gerokos išimtys, matyt, daug priklausančios nuo paties mokytojo sugebėjimo paveikti mokinių mąstyseną bei įpročius priešinga linkme.

Kai kurie mokytojų atsakymai buvo trumpi, tik patvirtinantys neigiamą IT poveikį mokinių rašybai:

Poveikis tikrai neigiamas.

Taip, labai veikia, neigiamai.

Nebemoka taisyklingai rašyti.

Neigiamas, nepaiso rašybos taisyklių.

Labai sumažėjęs bendras raštingumas.

Didžioji dalis atsakymų į šį klausimą buvo kur kas išsamesni, pavyzdžiui:

Stipriai veikia. Atneša kompiuteriu surinktą tekstą ir žino, kad jo nevertins, tai nėra taškų ant *é*, nesvarbu, kokia *i*, *u*, gale nėra nosinių, trumpina žodžius *lb* (labai), *mum*, *jum*, *tuom*, *kuom*.

Atrodo, elementarus žodis *tuojau*, o mokiniams jau sunku jį be klaidų parašyti, nes jie pripratę ir žodžius trumpinti, ir nelietuviškus rašmenis savo žinutėse vartoti. Kartais mokiniai rašydami jau klausia, kaip atrodo ta ar kita raidė, nes tiesiog ją pamiršta... Ir ne penktokai taip daro.

Atsakydami į antrąją klausimą, kokį poveikį IT daro mokinių rašybai, mokytojai nurodė įvairių rašytinės mokyklinės kalbos požymių, jų akimis, sietinų su tuo, kad mokiniai elektroneinei komunikacijai naudoja IT, pavyzdžiui:

Daug sunkiau išmokyti ilgųjų–trumpųjų balsių, nosinių rašybos žodžių šaknyje, linksnių rašybos, nes tik išmokę taisyklę ir pamokoje praktiškai pritaikę, beveik niekur šių žinių daugiau nepanaudoja, net internetinėje erdvėje ar bendraudami mobiliaisiais.

Retai, bet yra keletas mokinių, kurie ir sąsiuvinyje rašo „žinutes“.

Toliau straipsnyje šie mokytojų atsakymai ir nagrinėjami. Jie rašyti laisva forma, tad po pirminio tyrimo buvo išrinkti visi mokytojų nurodyti kaip dėl IT poveikio atsiradę mokinių rašto požymiai ir statistiškai suskaičiuotas jų paminėjimo dažnumas.

3. IT POVEIKIS MOKINIŲ ELGSENAI, SUSIJUSIAI SU RAŠYBOS MOKYMUSI

Mokytojai atsakymuose dažnai nurodo ne tik konkrečias mokinių rašto darbų kalbos ypatybes, bet ir mėgina jas sieti su mokinių elgsena, kurią veikia į jų gyvenimą nuo pat mažens įsiliejančios IT. Turėdami didesnę darbo patirtį, mokytojai lygina šių dienų ir ankstesnių laikų mokinius ir teigia tą elgseną pasikeitus. Galima skirti kelis būdingiausius jos bruožus.

Mokytojai pažymi, kad pasikeitė mokinių rašymo įpročiai:

mokiniai išsiugdė greitąjį rašymą. Padaugėjo išsiblaškymo, praleistų raidžių.

[Mokiniai] meta lauk bales iš žodžių ir visai kitaip „greitina“ rašymą.

Taip, žinoma, poveikis yra. Visų pirma, skubėjimas. Mokiniai jaučia didžiulį nepasitenkinimą, kai reikia ieškoti klaidos, paaiškinti, kodėl taip skiriame.

Drįsčiau teigti, kad tai ne mados klausimas, o žalingas įprotis. Ypač po ilgesnių atostogų, pvz., vasaros, reik kariaut bene mėnesį, kad vaikai pasiektų lygį, buvusį iki atostogų.

Mokinių rašto kultūra, tvarkingumas suprastėję, jie nesuprantantys, ką reiškia „rašykime toliau nuo paraštės“; „vis dažniau reikia priminti, jog yra paraštės“.

Mokiniai nebesistengiantys mokytis, matyti „tendencija rašyti bet kaip“, jie nejaučiantys poreikio tobulėti:

Nebegalvoja, kaip taisyklingai parašyti, neugdomas įprotis.

nededa „paukščiuko“ ar taškelio virš raidės ir teisinasi, kad tai nėra svarbu – jis tik pamiršo.

Dažnai nustemba radę pažymėtą klaidą: „Bet čia tik taškelis...“

mokiniai abejingesni rašybai, atmetinai taiso parašytus rašinius.

Mažiau pastangų siekiant tiksliai, teisingai reikšti mintis.

Taigi mokiniai, mokytojų akimis, pasidarė abejingesni mokslui, išsiblaškę, neatidūs, viską darantys skubotai, nekrupščiai ir atmetinai. Dėl to neišugdomas tvarkingumo poreikis, nesuvokiama taisyklingo rašymo prasmė. Taisyklingas rašymas tampantis nebemadingas, nes „informacinių technologijų dėka jie susikūrė savas rašybos sistemas“. Tokie pokyčiai nėra atsitiktiniai, apie juos, sprendžiant iš apklausos atsakymų, galima kalbėti kaip apie ryškų polinkį.

4. IT POVEIKIO MOKINIŲ RAŠTINGUMUI APRAIŠKOS

Elektroninėje komunikacijoje vartojamos kalbos tyrimų Lietuvoje kol kas labai negausu, jie fragmentiški (plg. publikacijas apie IRC pokalbių žinučių kalbą – Zelenkauskaitė, Herring 2006: 1–17; trumpųjų žinučių rašybą – Nevinskaitė 2010: 275–296; pokalbių *Skype* programa rašybą – Meškerevičiūtė 2011: 9–15). Nagrinėjant IT poveikį apskritai rašytinei kalbai, užsienio literatūroje nurodomi tokie ryškiausi to poveikio požymiai (plačiau žr. Androutsopoulos 2011: 145–159):

- 1) rašymas tampa sakinės kalbos transkripcija, t. y. rašoma taip, kaip šnekama;
- 2) raštu stengiamasi kompensuoti tiesioginio bendravimo raišką (specialiais ženklais pažymėti mimiką, gestus, emocijas, intonacijas);
- 3) dėl spartaus elektroninės komunikacijos tempo taikoma kalbos ekonomijos strategija (įvairiais būdais trumpinama raiškos forma).

Tai būdinga daugiausia laisvajai elektroninei komunikacijai, tačiau, kaip bus matyti iš nagrinėjamos apklausos mokytojų atsakymų, nemažai šių požymių ar bent jų užuomazgų turi ir mokyklinė rašytinė kalba.

4.1. Bendrieji IT poveikio požymiai (netaisyklingos rašybos įpročiai)

Daugelis mokyklinės rašytinės kalbos požymių, kuriuos nurodė mokytojai, atsiranda tiesiogiai perkeltant elektroninės komunikacijos įgūdžius į rašto darbus (kartais ir tokius, kurie rašomi kompiuteriu), plg.:

[Mokiniai rašo kitaip] ne todėl, kad nežino taisyklių, o todėl, kad taip yra įpratę rašyti sms žinutes.

Labai „švepluoja“ ir tai jau darosi rimta problema, neberašo nosinių, vartoja daug santrumpų, meta lauk balses iš žodžių ir visai kitaip „greitina“ rašymą.

Kai kurie mokiniai netgi siūsdami rašto darbus man išdrįsta paaiškinti, kad jų kompiuteryje nėra „lietuviškų raidžių“...

Taip, telefone ir kompiuteryje jie rašo be taškų, kablelių, žargonu. Tada taip rašo ir sąsiuvinuose. [...] kai reikia teste tik įrašyti praleistas raides, vaikai tokių klaidų paprastai nedaro.

Matyti, kad apskritai rašytinės mokinių kalbos ypatumus daug lemia tiek įprotis skubėti, tiek ribotos techninės naudojamų elektroninių komunikavimo įrankių galimybės. Tai aiškiai veikia mokyklinę rašytinę kalbą; šis poveikis mokytojų apibūdinamas remiantis konkrečiais pavyzdžiais.

Mokyklinės rašytinės kalbos požymiai, atsiradę dėl IT poveikio, mokytojų atsakymuose skiriami ne vienu loginiu pagrindu, todėl kebloka juos susisteminti. Šiame straipsnyje tai padaryta minimaliai, nes šiuokart svarbu pateikti pačių mokytojų pastebimą jų dažnumą mokyklinėje rašytinėje kalboje.

4.2. Nevartojamos lietuviškos raidės su diakritiniais ženklais

Šis polinkis mokytojų minėtas dažniausiai – 98 kartus. To paties mokytojo atsakymuose gali būti nurodomi keli požymiai, pavyzdžiui:

[...] jei imsime QWERTY klaviatūrą, tai faktiškai nefunkcionuoja ačėėjšųūž eilutė.

Jaunimui meškos paslaugą padarė IKT – neliko *ė, ū*, nosinių raidžių, varnelių, tapo „madingi“ *š, ž* pakaitalai *sh, zh*.

Daugeliu atvejų polinkis nevartoti diakritinių ženklų sukonkretintas.

1) Nerašomos nosinės raidės⁵ (48 paminėjimai):

įgunda rašyti be nosinių

pamiršta nosines raides galūnėse (pvz., gal. – *raide, mielaji, knyga* ir t. t.; dal. vns. ir dgs. – *parėje, suskubės, šqlas, vešias* ir pan.).

rašydami rišlų tekstą vis dažniau nededa nosinių (*ę, į, ū*).

2) Nerašomi paukščiukai (varnelės) ant raidžių *č, š, ž* (40 paminėjimų, taigi ketvirtadalio apklausoje dalyvavusių mokytojų):

mažiau kreipia dėmesio į varneles

švepluoja; ima rašyti šveplu tekstu

painiojama *s su š, ž su z*

Nyksta įpročiai rašyti *š, ž*.

Du mokytojai pažymi, kad paukščiukų nebuvimą kartais mėginama kompensuoti dviraidžiais *sh, zh*, nors tai mokykliniuose rašto darbuose atrodytų sunkiai tikėtina⁶:

⁵ Suprantama, kad nosinės gali būti nerašomos ir dėl kitos priežasties – rašybos taisyklių nemokėjimo, tačiau atskirti, kur šį požymį lemia IT sukurti įpročiai, o kur funkcinis neraštingumas, šiuo tyrimų etapu nėra galimybės. Apskritai spėtina, kad abi priežastys realiai yra susipynusios ir veikia viena kitą.

⁶ Plg.: „Paaugliams būdingas kūrybingumas ir noras išsiskirti iš kitų bendraujant tarpusavyje. Bet tikrai netikiu, kad mūsų vaikai per lietuvių kalbos pamokas tyčia nerašytų nosinių ar raidę „š“ keistų dvigarsiu „sh“; – neabejojo VDU akademinės bendruomenės atstovė.“ (Arnoldo Aleksandravičiaus interviu su Ineta Dabašinskiene. Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/kas-labiausiai-griauna-lietuviu-kalbos-sistema.d?id=61597537#ixzz2sXppYzBR>). Tačiau labai stebėtis nėra ko, nes rašyba daugeliu atvejų yra automatizuotas, sąmoningai mažai kontroliuojamas procesas; jeigu žmogui įprasta kasdien keiktis, jam keiksmas kartais nevaldomai išsprūsta ir televizijoje.

vietoj *š* atsiranda *sh, zh*

š, ž pakaitalai *sh, zh*.

Rašant klaviatūra be lietuviškų raidžių, šis reiškinys neretas, išskyrus trumpąsias žinutes, kur stengiamasi vartoti kuo mažiau simbolių (plg. Nevinskaitė 2010: 285).

3) Nerašoma raidė *ū*, ji painiojama su *u* (7 paminėjimai):

atsiranda tendencija *ū* išvis neberašyti

painioja balsius *u* ir *ū*.

4) Nerašomi taškai ant raidžių *ė, i, į, j* ranka rašytuose darbuose (35 paminėjimai):

dažnėja rašymo be taškų atvejų virš *ė, i, į, j* (juos pamiršta)

taškelio ant *ė* nelaiko rimtu dalyku

nededa taškų ant *ė* ir net nenori sutikti, kad *e* ir *ė* skirtingos raidės

Labiausiai [IT veikia] – *ė* rašybą (*sedeti, skrybele; atvejis*).

[Dėl rašymo kompiuteriu ar telefonu] jie (šiuo atveju kalbu apie gabesnius mokinius) dažnai nebe-mato skirtumo tarp *ė* ir *e*.

Suprantama, kad taškų nerašymą ant *i* ir *j* galima laikyti mados reikalu, kuris pačiai rašybos sistemai nėra labai pavojingas⁷. Visai kas kita yra neskirti raidžių *e* ir *ė*, kurios žymi skirtingus garsus ir atliepia skirtingas fonemas, atliekančias žodžių skiriamąją funkciją (plg. *meta* ir *mėta*, *atves* ir *atvės*).

Neišleistas iš akių dar vienas mokytojų paminėtas dėl rašybos be diakritinių ženklų be-pradedantis ryškėti padarinys. IT paveikta rašyba savo ruožtu veikia mokinių tartį:

Ko gero, [IT] veikia galininko ir kilmininko galūnių rašybą. Vaikai net neskaito taisyklingai šių linksnių. Taria: *matau knyga*. T. p. nors rašo (dar!), bet linkę netarti *ė*. Tokie dalykai pastebimi kokie 2–3 metai.

4.3. Vartojami nelietuviški rašmenys *w, x* (8 paminėjimai):

vietoj *v* rašoma *w*, vietoj *ks* – *x*

rašiniuose atsiranda *w*.

Nors tokių atvejų, kiek galima spręsti iš apklausos atsakymų, nėra daug, bet jie rodo, kad mokiniai net ir visai kitos sistemos – svetimos abėcėlės – elementus, su kuriais susipažino naudodami IT, kartais perkelia į mokyklinius rašto darbus, taigi nesugeba pereiti iš vienos rašybos sistemos į kitą.

⁷ Plg. Nacionalinio egzaminų centro direktoriaus 2013 m. patvirtintą dokumentą „Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos brandos egzamino užduoties vertinimo kriterijai“, kur pateiktas toks paaiškinimas: „Gramatikos, žodyno, rašybos, skyrybos klaidos nedubliuojamos ir laikomos atskiromis klaidomis, išskyrus šiuos atvejus: a) kai taškai nerašomi ant *i, j*, – laikoma viena klaida visame darbe, tačiau jei taškai nerašomi ant *ė*, – kiekviena klaida atskira“. Prieiga internete: http://www.egzaminai.lt/failai/3938_instrukcija_LT_VBE_2013-11-15r.pdf.

4.4. Vietoj *i*, ypač žodžio gale, rašoma *j* (5 paminėjimai):

patys pripažįsta, kad tampa sudėtinga naudininko linksnyje nerašyti *ej* vietoj reikiamos *ei*

taj, paskuj, kaj, taj, vaikuj

dvibalsį *ui* [ima] rašyti *uj*

Dažna *j* rašyba žodžių gale: *tajp, taj*.

Ši požymį galima aiškinti ir kaip savotišką madą, ir kaip atsiradusį rašant iš klausos. Iš interneto vartosenos matyti, kad privačiojoje mokinių kalboje *j* kartais atsiranda ir žodžio viduryje, pavyzdžiui *vajkas*.

4.5. Vartojami įvairūs trumpinimai⁸ (28 paminėjimai):

trumpina žodžius *lb* (labai) ir sakinius

rašydami rašinius vartoja trumpinius (*lb, nzn, kdl* ir kitus)

meta lauk balse

praleidžiami balsiai, priebalsiai

rašo trumpinius: *nzn, ok, gr* ir kitus

atsiranda jokiomis taisyklėmis nepagrindžiami žodžių trumpinimai, tokie kaip *tj* (tai), *atvž* (atvažiuok).

4.6. Tikriniai daiktavardžiai rašomi iš mažosios raidės, o bendriniai kartais iš didžiosios (6 paminėjimai):

Liūdna, bet vis dažniau daro tikrinių daiktavardžių rašybos klaidų, kartais mažąja raide rašo net savo vardą, ką jau bekalbėti apie Lietuvą...

tikrinių ir bendrinių daiktav. rašyba (*Lietuva, lietuoiai*).

4.7. Sakiniai po taško pradedami iš mažosios raidės (7 paminėjimai):

pradedą sakinį mažąja raide

kai kada rašo kitą sakinį po taško mažąja raide

neskiria sakinio ribų

nebeskiria sakinų ribų, nededa skyrybos ženklų.

⁸ Tokį ypatumą viename 2014 m. interviu pažymi ir mokytoja lituanistė Aldona Šventickienė: „Pradėjusi mokyti dabartinių abiturientų klasę, labai nustebau pamačiusi, kad 11 klasėje jie rašė rašiniuose po pusę žodžio – taip, kaip trumposiose žinutėse. Aš reikalavau, kad turi būti visas žodis, taigi šiemet tos problemos nebėra, tačiau 11 klasės pradžioje taip iš tiesų buvo“ (Smolskienė 2014).

4.8. Rašoma, kaip girdima:

- 1) paniojama *e* ir *ia*, pavyzdžiui rašoma *če, keulė* (2 paminėjimai).
- 2) ne vietoj rašoma *j* (1 paminėjimas):

Dažniausiai rašo *jieško* vietoj *ieško* (man atrodo keistas toks rašymas trumposiose žinutėse, nes vietoj trumpinimo rašoma dar viena raidė).

- 3) daroma klaidų dėl priebalsių asimiliacijos (4 paminėjimai):

nelieka *ts*, vietoj jų iškart *c*, pvz.: *aciprašau*.

4.9. Vartojami neraidiniai elektroninės komunikacijos ženklai (4 paminėjimai):

Rašto darbuose bando emocijas reikšti simboliais
vietoje taško sakinio gale neretai atsiranda šypsniukas.

4.10. Laisvojo elektroninės komunikacijos stiliaus raiškos priemonės perkeliamos į mokyklinę rašytinę kalbą:

1) ryškus laisvojo elektroninės komunikacijos stiliaus poveikis (18 paminėjimų). Kai kurie mokytojai pažymi, kad intensyvu mokinių naudojimąsi IT „labai veikia ne rašybą, bet patį kalbos stilių“, teksto kūrimo būdus; rašinių stilius prastėjantis, mokiniai įsivedantys „savą“ rašybos stilių. Būdingiausi tokie pakitusio mokinių stiliaus požymiai:

- a) menksta kalbos raiškos priemonių atsargos, ypač žodynas:

skursta žodynas

menkas žodynas

Kalba skurdi. Jie nebežino, ką reiškia „gūsis“, „vėtra“...

[IT] poveikį daro žodynui – labai skurdina.

mažai vartoja būdvardžių

moksleivių žodynas darosi labai skurdus;

- b) paprastėja sakinių konstrukcijos:

Sunkiau formuluoja sakinius.

banalėja sakinių konstrukcijos

negali išplėsti sakinių rašinyje

dažniausias jungiamasis žodelis *kuris*, sakiniuose jis pasikartoja kelis kartus

Retai, bet yra keletas mokinių, kurie ir sąsiuvinyje rašo „žinutes“;

c) ne savo vietoj vartojamos trumposios linksnių ir asmenų formos:

trumpina žodžius *mum, jum, tuom, kuom*

trumpina žodžius, pvz., bendratis (*laikyt, būt, sveikt* ir t. t.);

2) vartojamas žargonas, barbarizmai (7 paminėjimai):

nelietuviški jaustukai

daugiau vartoja barbarizmų

atsiranda daug žargono žodžių

rašo žargonu.

4.11. Mokytojų nurodytų mokyklinės rašytinės kalbos požymių apibendrinimas

Iš apžvelgtų mokyklinės rašytinės kalbos požymių matyti, kad rašytinės formos pokyčiai yra tik vienas šios besikeičiančios kalbos atmainos ypatumų. Apie raštingumo (siaurėja prasme) menkėjimą daugiausia kalbama todėl, kad šis reiškinys greičiausiai ir aiškiausiai pastebimas, tačiau pokyčių esama esmingesnių, susijusių su vartojamos kalbos kokybe, mokinių negebėjimu visavertiškai naudotis kalbos teikiamomis galimybėmis.

1-oje lentelėje pateikti svarbiausi mokytojų nurodyti mokyklinės rašytinės kalbos požymiai, atsiradę dėl IT poveikio (pavienių atvejų atsakymuose buvo nurodyta ir daugiau). Jie išdėstyti paminėjimo atsakymuose į anketos klausimus mažėjimo tvarka.

1 LENTELE. Mokytojų nuomone, mokyklinės rašytinės kalbos požymių, atsiradusių dėl IT poveikio, suvestinė

Eil. nr.	IT paveiktos mokyklinės rašytinės kalbos požymiai	Paminėjimų skaičius (iš 120 atsakymų)
1.	Nerašomos nosinės raidės	48
2.	Nerašomi paukščiukai ant raidžių <i>č, š, ž</i>	40
3.	Nerašomi taškai ant raidžių <i>ė, i, j, j</i>	35
4.	Vartojami įvairūs trumpinimai	28
5.	Ryškus laisvosios elektroninės komunikacijos stiliaus poveikis	13
6.	Vartojami nelietuviški rašmenys <i>w, x</i>	8
7.	Vietoje <i>ū</i> rašoma <i>u</i>	7
8.	Rašoma, kaip girdima	7
9.	Sakiniai po taško pradedami iš mažosios raidės	7
10.	Vartojamas žargonas, barbarizmai	7

Eil. nr.	IT paveiktos mokyklinės rašytinės kalbos požymiai	Paminėjimų skaičius (iš 120 atsakymų)
11.	Tikriniai daiktavardžiai rašomi iš mažosios raidės, o bendriniai iš didžiosios	6
12.	Vietoj <i>i</i> , ypač žodžio gale, rašoma <i>j</i>	5
13.	Vartojami neraidiniai elektroninės komunikacijos ženklai	4

Jeigu palygintume trumpųjų žinučių kalbos požymius (pagal skiriamus Laimos Nevinskaitės straipsnyje, žr. Nevinskaitė 2010: 284–293) su mokytojų nurodytaisiais, matytume nemažą jų sutapimą (žr. 2-ą lentelę), skirtą tik tų požymių konkrečios raiškos įvairovė ir reiškimosi mastas, taip pat tie atvejai, kuriuos lemia ranka rašomas ir klaviatūra renkamas tekstas (pavyzdžiui, tarpų buvimas ar nebuvimas – šis svarbus žinutėse, taupant ribotą ženklų skaičių⁹).

2 LENTELĖ. Mokyklinės ir privačiosios mokinių rašytinės kalbos požymių, susijusių su IT poveikiu, palyginimas

Eil. nr.	Mokinių rašytinės kalbos požymiai, susiję su IT poveikiu	Mokyklinė rašytinė kalba	Trumpųjų žinučių kalba
1.	Diakritinių ženklų rašymas	gana dažnai linkstama nerašyti	itin ryškus polinkis nerašyti ¹⁰
2.	Neįprasta ir netaisyklinga žodžių rašyba (<i>v</i> keičiama <i>w</i> ; <i>ks</i> keičiama <i>x</i> ; <i>i</i> keičiama <i>j</i> ; rašoma, kaip girdima ir kt.)	retokai, bet pasitaiko	ne taip retai pasitaiko
3.	Žodžių trumpinimas	nėra labai retas reiškinys	labai dažni grafiniai žodžių sutrumpinimai, skaičių ir raidžių deriniai
4.	Netaisyklingas didžiųjų ir mažųjų raidžių vartojimas	pastebimas ne itin ryškus polinkis	dažnai nesilaikoma įprastų rašybos taisyklių
5.	Teksto skyryba	pasitaiko nenorminės skyrybos atvejų, kuriuos galima paaiškinti el. komunikacijos įgūdžių perkėlimu	dažnai pastebima neįprastų skyrybos atvejų ir naujų teksto skaidymo būdų
6.	Tarpai tarp žodžių ir skyrybos ženklų	rašant ranka tai nėra aktualu	linkstama tarpų nepalikti, taupant ženklų skaičių

⁹ Viename atsakyme nurodyta, kad mokiniai nemoka žodžių kėlimo į kitą eilutę taisyklių. Suprantama, kad tai gali būti siejama tiek su pačių kėlimo taisyklių neišmanymu, tiek su IT poveikiu, nes rašant klaviatūra, žodžiai neskaidomi; šis požymis mokykliniuose rašto darbuose greičiausiai nėra toks ryškus, arba mokytojai neteikė jam per daug reikšmės.

¹⁰ Kadangi L. Nevinskaitės straipsnyje kiekvienas požymis aptariamas aprašomuoju būdu, šioje lentelėje tie požymiai atpasakojami. Kiekybiškai palyginti požymių reiškimąsi skirtingose mokinių rašytinės kalbos atmainose šiuo kartu įmanoma tik labai apytikriai.

Iš 2-os lentelės matyti, kad mokyklinės ir laisvosios mokinių rašybos sąveika apima platų rašytinės kalbos požymių lauką. Todėl įmanomi ir reikalingi lyginamieji statistiniai tyrimai (L. Nevinskaitės straipsnyje tokių duomenų nepateikiama): kiek intensyviai reiškiasi nurodytieji požymiai. Atlikus tokius tyrimus, būtų galima lyginti ir tų požymių funkcionavimo dinamiką laike.

5. APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Mokinių rašytinė kalba, palyginti su ikiskaitmenine era, dabar vartojama daug plačiau ir įvairesnėmis formomis. Norint suprasti, kaip ir kodėl kinta mokinių raštingumo lygis, svarbu tirti sritis, kuriose mokiniai vartoja laisvąją rašytinę kalbą ir kurių poveikis mokyklinei kalbai neabejotinas.

Nagrinėjant mokinių rašytinę kalbą, į IT reikia žiūrėti ir kaip į techninę elektroninės komunikacijos priemonę (apimančią tiek pačius elektroninius prietaisus, tiek jų programinės įrangos teikiamas galimybes), ir kaip į socialinę bei psichologinę aplinką, kurioje tarpsta savitos mados, įpročiai ir bendravimo būdas, neabejotinai veikiantys mokinių rašybos įgūdžius.

Mokytojų apklausos atsakymai atskleidė mokyklinės rašytinės kalbos požymius, susijusius su IT naudojimu. Mokytojų samprotavimai ir jų pateikti pavyzdžiai rodo, kad mokinių rašybos įgūdžių (ne pačios rašybos!) sistema yra pasidariusi nestabili, išėjusi iš pusiausvyros.

IT poveikį mokyklinei rašytinei kalbai galima apibūdinti ketveriopai: kaip psichologinį, socialinį, techninį ir funkcinį. Laisvosios elektroninės komunikacijos įpročiai perkeliama į mokyklinę rašytinę kalbą, dėl to pirmiausia pakito mokinių elgsena, susijusi su rašyba ir jos mokymusi (skubėjimas, neatidumas, atsainumas ir kt.). Sunkiau pasidarė išugdyti tvarkingumo poreikį, nes mokiniai, įpratę rašyti bet kaip, nesuvokia taisyklingo rašymo prasmės. Naujas bendravimo būdas – elektroninė komunikacija, taip pat lietuvių kalbai ne iki galo pritaikyta kompiuterinė įranga (apsunkinanti rašyti raides su diakritiniais ženklais)¹¹ daro nemažą įtaką rašto technikai – rašybos formai, kuri perkeliama ir į mokyklinę rašytinę kalbą:

a) nerašomi diakritiniai ženklai, taškai ant raidžių, didžiosios raidės, atsirado nelietuviškų rašmenų ir kt.;

b) iš elektroninės komunikacijos perkelti įvairūs trumpiniai;

c) naudojami netradiciniai, t. y. elektronei komunikacijai būdingi ženklai.

Tai rodo, kad mokiniai ne visada sugeba pereiti iš vienos rašybos sistemos į kitą.

Laisvojoje elektroninėje komunikacijoje susikūrusi ir savarankiškai funkcionuojanti kalbos atmaina pastebimai veikia ir mokyklinės rašytinės kalbos stilių. Į mokinių rašto darbus perke-

¹¹ Techninis IT poveikis pirmiausia susijęs su IT galimybėmis, kurios ne visada sudaro reikiamas sąlygas rašyti lietuviškais rašmenimis, taip pat su nepatogiu diakritinius ženklus turinčių lietuviškų raidžių išdėstymu dažniausiai naudojamo tipo klaviatūroje. Plg.: „Klaidų darymas rašant raides su diakritiniais ženklais priklauso nuo klaviatūros: kuo sudėtingiau raidę surinkti, tuo dažniau vietoj jos rašoma raidė be diakritinio ženklo. Tai būdinga įvairioms kalboms, vartojančioms lotyniškus rašmenis ir turinčioms raidžių, nesančių pagrindinėje lotynų abėcėlės dalyje (anglų kalbos abėcėlėje)“ (plačiau žr. Grigas, Pedzevičienė 2009: 204). Beje, kompiuterinė įranga kelia daug keblumų ir kinams, rašantiems hieroglifais: vis daugiau jaunimo nebemoka jų rašyti ir perskaityti (plačiau žr.: Modernių technologijų smūgis tradicijai – kinai nebeatpažįsta savo hieroglifų, [www.15min.lt](http://www.15min.lt/mokslasit/straipsnis/technologijos/moderniu-technologiju-smugis-tradicijai-kinai-nebeatpazista-savo-hieroglifu-646-449371?cf=df), 2014-08-27, prieiga internete: <http://www.15min.lt/mokslasit/straipsnis/technologijos/moderniu-technologiju-smugis-tradicijai-kinai-nebeatpazista-savo-hieroglifu-646-449371?cf=df>).

liami laisvosios mokinių rašytinės kalbos bruožai: skurdus žodynas, supaprastėjusi sakinių sandara, šnekamosios kalbos formos, žargonas ir pan.

Kai kurie mokytojų nurodyti požymiai (pavyzdžiui, nosinių raidžių nerašymas ar rašymas iš klausos, nepaisant rašybos taisyklių, taip pat nemokėjimas taisyklingai kelti žodžių į kitą eilutę) gali būti atsiradę dėl kitų priežasčių nei veikiami IT, tačiau šioje apklausoje mokytojai patys tuos požymius taip kvalifikavo. Tai galima suprasti, nes IT kuriami rašymo įpročiai šiuos požymius, net ir atsiradusius dėl kitų priežasčių, vis tiek daugiau ar mažiau skatina ir palaiko.

Nors užsienio tyrėjai dažnai teigia, kad elektroninėje komunikacijoje vartojama kalba neveikia norminės mokyklinės kalbos, nes mokiniai sugeba atskirti skirtingų atmainų vartojimo kontekstus (žr. Androutsopoulos 2011: 145–159, Nevinskaitė 2010: 281–283 ir ten apžvelgtimus tyrimus), tačiau mokytojų lituanistų apklausa parodė, kad dviejų rašytinės kalbos atmainų – laisvosios elektroninės ir mokyklinės – sąveika neabejotina ir nėra nereikšminga.

Mokytojų apklausa atskleidė, kad norint pagerinti mokinių raštingumą, reikia įvertinti ne tik tiesioginį IT poveikį mokinių rašybai, bet ir kur kas platesnį IT daromą poveikį mokinių elgsenai, susijusiai su rašybos ir apskritai mokymosi procesu. Taip pat nepamirština, kad esama ir kitų, ankstesniame šio ciklo straipsnyje įvardytų neraštingumo priežasčių. Pirmiausia tai išorinės priežastys: neigiamos visuomenės kalbinės nuostatos; nepalanki bendroji kalbinė aplinka, kurioje silpnai funkcionuoja norminės kalbos etalonas; menkas skaitymo lygis; netinkama švietimo politika. Tarp vidinių priežasčių mokytojai mini rašybos taisyklių sudėtingumą ir išimčių gausą; atotrūkį tarp mokinių tarties ir rašybos normų; kalbos kaip sistemos nesuvokimą; turimas per menkas žodžių atsargas. Visi šie veiksniai rodo, kad raštingumo problema – viena iš sudėtingiausių, su kokiomis apskritai yra susidūrusi šių dienų mokykla.

Turint galvoje raštingų mokinių ugdymo tikslus, svarbu toliau tirti mokinių rašytinės kalbos atmainų – mokyklinės ir laisvosios – sąveiką, kad būtų galima ieškoti būdų, kaip mažinti neigiamą antrosios atmainos poveikį pirmajai, suvokiant, kad mokiniai ir toliau vartos privačiąją rašytinę kalbą su savo madomis ir įpročiais.

Iš viso mokytojų nuomonių tyrimo matyti, kad vienus neraštingumą sukeliančius veiksnius reikia stengtis šalinti, o kitų – silpninti neigiamą poveikį, labiausiai nukreipiant pastangas į rašybos mokymo metodus naujomis IT diktuojamomis sąlygomis. Pačios IT turi būti išnaudojamos taip, kad ne silpnintų, o stiprintų taisyklingos rašybos įgūdžius.

LITERATŪRA

- Androutsopoulos J. 2011: Language change and digital media: A review of conceptions and evidence. – *Standard languages*. Ed. by T. Kristiansen and N. Coupland. Oslo: Novus Press, 145–159. Prieiga internete: http://lanchart.hum.ku.dk/research/slice/publications_and_news_letters/publications/standard_languages/Androutsopoulos_-_Language_change_and_digital_media_A_review_of_conceptions_and_evidence_-_p_145-159.pdf.
- Grigas G., Pedzevičienė S. 2009: Klaviatūros įtaka rašybos klaidoms, susijusioms su rašto ženklų vartojimu. – *Informacijos mokslai* 50, 200–204.
- Meškerevičiūtė A. 2011: Paauglių rašybos elektriniame diskurse ypatumai. – *Gimtoji kalba* 1, 9–15.
- Miliūnaitė R. 2013: Raštingumo problema interneto bendruomenės ir mokytojų akimis. – *Kalbos kultūra* 86, 192–211. Prieiga internete: http://www.lki.lt/LKI_LT/images/Periodiniai_leidiniai/Kalbos_kultura/Straipsniai/086/KK_86_192_211_Miliunaite.pdf.

- Nevinskaitė L. 2010: Trumpųjų žinučių rašybos bruožai. – *Kalbos kultūra* 83, 275–296.
- Smolskienė L. 2010: Mokytoja Aldona Šventickienė: vienuoliktokai rašinius rašo ir kaip trumpąsias žinutes. – *www.15min.lt*, lapkričio 29 d. Prieiga internete: <http://www.15min.lt/naujiena/svietimas/karstos-zinios/vienioliktokai-rasinius-raso-ir-kaip-trumpasias-zinutes-234-469937?cf=df>.
- Vasiliauskas S. 2013: Ar mokytojai patenkinti savo mokinių raštingumu? – *Gimtas žodis* 1, 27–31.
- Zelenkauskaitė A., Herring S. C. 2006: Gender encoding of typographical elements in Lithuanian and Croatian IRC. – *Proceedings of Cultural Attitudes Towards Technology and Communication 2006 (CATaC'06)*, Tartu, Estonia, 1–17. Prieiga internete: <http://info.ils.indiana.edu/~herring/catac2006.pdf>.

Gauta 2014 12 07

TEACHERS ON THE EFFECT OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON PUPILS' LITERACY

Summary

The article analyses current written school Lithuanian language in terms of problems related to the effect of the information technologies (IT) on pupils' literacy. The concept of written school language is defined as distinct from private written pupils' language used in computer-mediated communication; the necessity of researching into the interaction between these two forms is grounded.

Written school language is understood as a form of standard Lithuanian language used in the teaching process and in various test papers assigned to pupils both at school and at home. Written pupils' language is a wider concept as the same pupils also use written language during their free time, yet the latter is private, having formed in the context of wide possibilities offered by computer-mediated communication that have occurred in the last decade. Thus, present day pupils, unlike their parents' generation in their times, use two forms of written language almost equally (at least in terms of time dedicated for studying and leisure). The comparison of these forms of written language is necessary for the research of pupils' language in order to better highlight their individual peculiarities and demonstrate their interaction.

The basis of the research is constituted by data obtained through mixed-mode surveys of teachers of Lithuanian language in 2012. One of 8 parts of the survey consisted of two questions: *Have you noticed that habits and fashions emerging due to information technologies (mobile phones, computers) have an effect on pupils' writing? If so, could you describe this effect?*

These questions allow viewing IT both as technical means of computer-mediated communication – comprising electronic devices and opportunities offered by their software – and as a social environment where unique fashions, habits and communication styles thrive, which undoubtedly has an effect on pupils' written language.

120 detailed answers with examples of pupils' written school language were obtained. 87.5 per cent of teachers gave affirmative answers to the first question (whether teachers notice IT effects on pupils' writing), which means that, according to teachers, this effect is evident and strong. Answers to the second question allowed identifying ways that teachers describe the attributes of written school language connected to the IT effects.

The IT effect on written school language can be described fourfold: as a psychological, social, technical, and functional one. Habits of free computer-mediated communication are transferred to the written school language; therefore, pupils' behaviour connected with writing and learning thereof was the first to change (hastiness, inattentiveness, absent-mindedness, etc.). It has become harder to promote the need for order as pupils are used to writing as they please and do not realise the meaning of grammatical writing. The new mode of communication (computer-mediated communication) and incomplete – with regard to the Lithuanian language – software (making it more difficult to type letters with diacritic signs) has a remarkable effect on the writing technique. The form of writing used in the computer-mediated communication is transferred to the written school language: 1) diacritic signs, dots, capital letters are missing, foreign signs occur, etc.; 2) various abbreviations are transferred from the computer-mediated communication; 3) untraditional – i.e. characteristic to computer-mediated communication – signs are used.

The form of language that has emerged and is functioning autonomously in the free computer-mediated communication also has an effect on the style of the written school language. The following attributes of the free pupils' written language are transferred to pupils' test papers: scarce vocabulary, simplified syntax, spoken language word forms, jargon, etc.

The altered form of writing is merely one of characteristics of the changing written school language. A decline in literacy (in its narrow sense) is mostly discussed because it is the most prominent, yet there are more crucial changes connected to the quality of language used and pupils' incapability to

take full advantage of the opportunities offered by language. The written school language attributes indicated by teachers can be referred to in further research of pupils' language and in search of ways to mitigate the negative effects of the free written language on the written school language in particular and on pupils' literacy in general.

KEYWORDS: orthography, literacy, written language, language acquisition, computer-mediated communication.

RITA MILIŪNAITĖ
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
ritam@lki.lt